

Úvod do sýrskej patrológie

Prednáška vладыky prof. Manuela Nina OSB na GTF PU v Prešove 30. 1. 2023

Všeobecný úvod do sýrskej literatúry.

Jazyk.

Geografický kontext

Chronologické súvislosti

Verzie Biblie.

Peshitta.

Diatessaron

Sýrska exegéza.

Literárne žánre.

Biblické komentáre.

Memra:

Homílie v próze.

Metrické homílie.

Madrashes.

Sogiatha.

Listy.

Mníšske listy (pravidlá).

Všeobecný úvod do sýrskych cirkví.

Východosýrska cirkev.

Západosýrska cirkev.

Sýrska patrológia.

Šalamúnove ódy.

Afraate. († po 345).

Liber Graduum. (koniec 4. - začiatok 5. storočia).

Efrém z Nisibi. († 9.6.373).

Ján Osamelý. (5. storočie)

Narsai z Edessy. (399-+503)

Severus z Antiochie. (koniec 5. - začiatok 6. storočia)

Philoxenus z Mabbugu. (440-523)

Izák z Ninive. (7. storočie)

Čítanie sýrskych textov.

Svätý Efrém. Básnik a teológ.

Úvod

V tejto prednáške predstavujeme postavu Efréma z Nisibi (+373).

Píše v sýrčine / Geograficky v Mezopotámii (Sýria-Irak).

Hojne využíva poetický literárny žáner.

Efrémovo dielo má svoju teologicko-liturgicko-katechetickú jednotu. Efrém robí teológiu vo svojej poézii a prostredníctvom nej a je katechetom pre veriacich cirkví v Nisibi a v Edesse v druhej polovici štvrtého storočia.

Toto by chcelo byť cieľom nášho stretnutia, teda predstaviť postavu Efréma a prečítať niektorý z jeho textov.

Používajúc poéziu a hymny pre liturgiu, Efrém im dáva didaktický a katechetický charakter; sú to hymny, ktoré sú teologické a vhodné na liturgický prednes alebo spev. Prostredníctvom týchto hymnov šíril Efrém náuku Cirkvi pri príležitosti liturgických sviatkov a boli mimoriadne účinným katechetickým prostriedkom pre kresťanské spoločenstvo.

1. Životopisné poznámky o Efrémovi z Nisibi

Narodil sa v Nisibi okolo roku 306 v kresťanskej rodine a je najvýznamnejším predstaviteľom sýrsky hovoriaceho kresťanstva, ktorý dokáže jedinečným spôsobom spojiť úlohu básnika a teológa. Formoval sa a vyrastal vedľa biskupa z Nisibi Jakuba (303-338) a spolu s ním založil teologickú školu svojho mesta. Vysvätený za diakona žil životom svojej komunity intenzívne za biskupov Babu (338-346), Vologesa (346-361/362) a Abraháma (361-363) až do roku 363, kedy sa Nisibi dostalo do rúk Peržanov. Efrém emigroval do Edessy, kde pokračoval vo svojej činnosti ako kazateľ; zomrel v tomto meste, nakazený počas starostlivosti o chorých na mor, v roku 373. Traduje sa, že Efrém bol mníchom - v modernom zmysle slova; patrila skôr k takzvaným "deťom zmluvy", teda osobám - mužom a ženám - plne zasväteným Kristovi v službe cirkevnému spoločenstvu v panenstve a chudobe.

Efrém je bezpochyby najväčší zo sýrskych otcov a najlepší básnik celej patristickej éry; Máme od neho veľmi značné množstvo diel, ktoré možno rozdeliť do štyroch kategórií: diela napísané v bežnej próze (jeho polemické diela alebo jeho biblické komentáre); poetické prozaické diela; homílie vo veršoch; napokon hymny, určite najhojnejšie dielo Efréma. Je bohatým a zaujímavým autorom v mnohých aspektoch, predovšetkým však v tom teologickom. Aby sme sa priblížili myšlienke Efréma, musíme od začiatku trvať na tom, že teológiu robí v poetickej forme; poézia mu umožňuje prehĺbiť teologickú reflexiu prostredníctvom paradoxov a obrazov. Keď vidíme v Efrémovi spojenie medzi teológiou a poéziou, môže prekvapiť, že u toho istého autora nájdeme na jednej strane starostlivosť o pravovernosť na trojičnej a kristologickej úrovni a na druhej strane použitie básnického literárneho žánru s veľmi bohatou symbolikou, ktoré používa s veľkou zručnosťou.

Efrém vo svojom hľadaní Boha, vo svojej teológii ide cestou paradoxu a symbolu. Protichodné obrazy budú do značnej miery privilegované a vždy ponechajú tajomstvo Boha, môžeme povedať, nedotknuté, panenské:

V jednom z hymnov o narodení Krista nachádzame obrazy, ktoré sú skutočne nádherné:

Hľa, zázrak tvojej Matky:

Pán do nej vstúpil,

aby sa stal sluhom.

Vstúpilo do nej Slovo,

aby mlčalo v jej lone.

Vstúpil do nej blesk,

aby nerobil žiaden hluk.

Vstúpil do nej pastier

a hľa, Baránok narodený a nariekajúci.

Pretože Máriino lono

vymenilo role:

Ten, ktorý stvoril všetky veci

ju získal,

ale chudobný.

Najvyšší vstúpil do nej (do Márie),

ale vošiel tam pokorne.

Nádhera vstúpila do nej,

ale odetá do skromných šiat. (Hymnus O Narodení - De Nativitate 11, 6-8).

Všimnime si kontrastné obrazy: Pán / sluha; Slovo / mlčať; blesk / hluk; pastier / Baránok; Ten, ktorý stvoril / prišiel chudobný; Najvyšší / pokorný; Nádhera / odetá do skromných šiat, Mocný / obliekol si strach; ten, kto obdarúva / poznal hlad; kto napájal / poznal smäd, nahý i vyzlečený / ten, kto odieva všetky veci.

Na vyjadrenie tajomstva Krista používa Efrém veľkú rozmanitosť tém, výrazov, pojmov. V jednom zo svojich hymnov Efrém veľmi pekným spôsobom spája Adama (v raji) a Krista (v Eucharistii):

Zatvorila sa,

teda mečom cherubína,

bola zatvorená

cesta stromu života.

Ale pre národy,

Pán tohto stromu

sa dal ako jedlo

on sám pri (eucharistickej) obete.

Stromy Edenu

boli dané ako pokrm

prvému Adamovi.

Pre nás sa záhradník

Záhrady osobne

stal pokrmom pre naše duše. (Hymnus 49, 9-11).

Keď hovorí o Eucharistii, Efrém používa dva obrazy: žeravé uhlie a perlu. Téma žeravého uhlia je prevzatá z proroka Izaiáša 6, 6, kde serafíni vzali uhlíky kliešťami a jednoducho sa dotkli prorokových pier; kresťan sa na druhej strane dotýka a konzumuje Žeravý uhlík, samotného Krista:

V tvojom chlebe je ukrytý Duch, ktorý nemôže byť skonzumovaný;

v tvojom víne je oheň, ktorý sa nedá piť.

Duch v tvojom chlebe, oheň v tvojom víne:

hľa, zázrak prijatý našimi perami.

Oheň zostúpil s hnevom, aby zničil hriešnikov,

ale oheň milosti zostupuje na chlieb a zostáva tam.

Namiesto ohňa, ktorý zničil človeka,

jedli sme oheň v chlebe a boli sme oživení (Hymny o viere - De Fide 10, 8-10).

2. Úvod do Efrémovho myslenia

Vyššie sme už spomenuli, že Efrém robí teológiu v poetickej forme; pre západné myslenie, náchylnejšie na jasné, zreteľné a presné definície, môže poézia ako teológia prinajmenšom vyvolať úsmev. Poézia umožňuje Efrémovi prehliť svoju teologickú reflexiu prostredníctvom paradoxov a obrazov, ako uvidíme; táto skutočnosť ho však nezabavuje nielen toho, že je ortodoxným teológom, ale ani toho, že má bystrý a presný zmysel pre vyznávanie viery. Hoci bol vzdialený geograficky, jazykovo, aj čo sa týka myšlienkových schém svojich súčasníkov – Atanáza, Bazila – Efrém s nimi súhlasí, čo sa týka reflexie a chápania tajomstva Trojice a Vtelenia Božieho Slova.¹

Efrém zažije zblízka doktrínálne tržné rany druhej polovice štvrtého storočia;² pre neho je základným kritériom ortodoxie vernosť cirkevnej tradícii: zoči-voči heretickým spoločenstvám poznamenáva, že sa nazývajú menom svojho zakladateľa, kým iba pravoverné spoločenstvá sa nazývajú kresťanské. Efrém tiež dbá na legitímnu vysviacku toho, kto predsedá komunite: musí byť zaradená do správnej apoštolskej postupnosti, inak svedčí o falošnosti vyznávanej náuky.³

Efrém je dedičom troch kultúrnych tradícií, ktoré vo veľkej miere využíva.⁴ V prvom rade je dedičom mezopotámskej tradície, s ktorou je v kontakte, a to vidíme predovšetkým v dvoch bodoch: v celej jej symbolike, ktorú potom Efrém aplikuje vo svojej teologickej reflexii, a v rozsiahlom využívaní literárneho žánru typického pre mezopotámsku literatúru, menovite "dišputy" medzi dvoma protivníkmi, ktorí sa snažia presadiť svoju nadrženosť – medzi manželstvom a panenstvom, medzi smrťou a Satanom⁵:

¹ Porov. BROCK, *L'œil*, s. 13–15. (Kompletné bibliografické odkazy sú v bibliografii v osobitnom súbore. Pozn. prekl.)

² Vo svojich hymnoch napíše: Spory na trhoch a rozkoly na zhromaždeniach a vnútri cirkvi, meč a dýka (Hymny O viere – *De fide* 53,2).

³ BETTIOLO, *Lineamenti*, s. 536.

⁴ Porov. BROCK, *L'œil*, s. 19–22.

⁵ Rôzne príklady dišpút medzi textami Efréma: *Carmina Nisibena* 52; iné štúdie a texty dišpút priamo či nepriamo súvisiace s Efrémom, porov. S. BROCK, *Dialogue hymns of the Syriac Churches*, in *Sobornost* 5 (1983) 35–45; S. BROCK, *Syriac Dialogue Poems: Marginalia to a Recent Edition*, in *Le Muséon* 97 (1984) 29–58; S. BROCK, *A syriac dispute between heaven and earth*, in *Le Muséon* 91 (1978) 261–270; PENNACCHIETTI, A., (Ed. i prekl.), *IL ladrone e il cherubino. Drama liturgico cristiano orientale in siriano e neoaramaico*, Silvio Zamorani ed., Torino 1993.

1. *Počul som hlasný spor*

medzi Smrťou a Satanom:

ktorý z nich je silnejší medzi ľuďmi?

Odpoveď: *Chvála ti, synu*

Pastiera vesmíru,

že si zachránil svoje stádo

od Smrti a od Satana,

tých skrytých vlkov,

ktorí ich pohltili.

2. *Smrť ukázala svoju silu:*

vládne nad všetkými;

Satan ukázal svoj podvod:

vedie každého k hriechu.

3. *Smrť:*

Teba, zlý, počúva len ten, kto chce;

ku mne príde ten, kto chce,

ale aj ten, kto to nechce.

4. *Satan:*

Ty, Smrť, máš len brutálnu silu;

ja, naopak, využívam tak siete

ako aj pasce podvodu.

5. *Smrť:*

Počúvaj, Satan, podvedený človek

môže zhodiť tvoje jarmo;

ale môjmu nikto neunikne.

6. *Satan:*

Ty, Smrť, spočinieš na tom,

kto je chorý;

ja zasa udriem toho, kto sa má dobre.

Po druhé, Efrém je dedičom židovskej tradície, a to tak kvôli priamemu kontaktu a prevzatíu, ako kresťan, židovskej Biblie, ktorá sa stala SZ, ako aj kvôli poznaniu mimobiblických tradícií, ako sú *Targum* a *Midraš*. Efrém pozná srdcom Starý zákon a spomína ho výslovne, ale predovšetkým implicitne; hymny – a to platí aj pre iných autorov skoršej a neskoršej sýrskej tradície – sú "utkané" z biblických citátov zo SZ aj z NZ.

Po tretie, Efrém je tiež dedičom gréckych tradícií; niektorí grécki autori boli preložený do sýrčiny už v Efrémových časoch, a preto niektoré obrázky, ktoré použil, sú gréckeho pôvodu.

3. Teologická reflexia v Efrémovom myslení

Rád by som začal tento bod odkazom na exegézu, na exegetickú metódu, ktorú používal Efrém. Nemôžeme ho zaradiť do dvoch oblastí, ktoré sú zvyčajne naznačené na exegetickej úrovni, a to do alexandrijskej a antiochijskej;⁶ Efrém je básnik, ktorý používa symboliku, a preto existuje celá typológia, ktorú hojne využíva. Efrém je presvedčený o kontinuite medzi SZ a NZ a sú interpretované jeden vo vzťahu k druhému; nielen fakty /osobnosti SZ sú vzorom tých v NZ, ale aj samotné fakty/osobnosti NZ môžu byť vzorom iných v NZ.⁷ Preto, citlivý na jednotu celého Svätého písma, je jeho exegéza spojená, môžeme povedať, s kontempláciou, s hľadaním videnia Boha, s hľadaním, ktoré, ako som už spomenul, súvisí aj s exegézou prírody.

⁶ Porov. M. SIMONETTI, *Lettera e/o allegoria. Un contributo alla storia dell'esegesi patristica*, *Studia Ephemeridis "Augustinianum"* 23, Roma 1985.

⁷ Porov. *Dia* XXI,20-21; *SChr* 121, s. 385-386.

Vyššie bolo spomenuté úzke spojenie medzi teológiou a poéziou v Efrémovi. Prekvapivé môže byť, že u toho istého autora nájdeme na jednej strane záujem o ortodoxiu na trojičnej a kristologickej úrovni a na druhej strane využitie básnického literárneho žánru so širokou - veľmi širokou - symbolikou, spolu s nedôverou k teologickým definíciám, ktoré môžu byť v konečnom dôsledku "limitujúcimi" tajomstvo Boha: "Definovať" Boha je pre Efréma istým spôsobom pokus o obmedzenie neobmedzeného, pochopenie nepochopiteľného. Tvárou v tvár arianizmu, ktorý sústred'oval polemiku okolo večného rodenia Syna z Otca, Efrém trvá na priepasti medzi Stvoriteľom a stvorením, a teda na nemožnosti racionálnej definície rodenia Syna:

Božstvo,

ktoré bytie

bude schopné ho preskúmať?

Existuje priepasť

medzi stvorením

a jeho Stvoriteľom.

Božstvo

nie je d'aleko

od toho, čo mu patrí:

existuje láska

medzi stvorením

a jeho Stvoriteľom.

Nebude sa môcť priblížiť

k Bohu nikto

z tých, ktorí ho skúmajú;

ale On je blízko

tých, ktorí vlastnia

rozlišovanie.⁸

⁸Fid 69,11-13.

Efrém vo svojom hľadaní Boha, vo svojom rozprávaní o Bohu - v robení teológie - kráča cestou paradoxu a symbolu. Protichodné obrazy budú do značnej miery privilegované, vždy ponechajúc tajomstvo Boha, môžeme povedať, panenské, nedotknuté: *veľký sa stal malým, bohatý sa stal chudobným, skrytý sa ukázal...*

Zostupovanie - vystupovanie. Vtelenie.

V hymnoch O Narodení - *De Nativitate* Efrém zhŕňa svoju teológiu o Vtelení Božieho Slova:

*Kristus bol zavinutý
do plienok,
ktoré pre Adama
boli listami.
Obliekol sa do rúcha
ako Adam do koží.
Kvôli hriechu Adama
prijal krst;
a kvôli smrti Adama,
bol zabalzamovaný.
vzkriesený vo svojej sláve,
vzkriesil Adama.
Požehnaný,
ktorý zostúpil;
pretože znovu obliekol Adama,
a potom opäť vystúpil!⁹*

⁹ Nat 23,13.

V týchto krátkych veršoch Efrém opätovne prechádza dejiny spásy prostredníctvom obrazov, ktoré sú mu drahé: "znova sa obliecť", "vyzliecť sa". Adam a Kristus - prvý a druhý Adam - sa vyzliekli zo svojej slávy, jeden kvôli hriech, druhý vo Vtelení, jeden si obliekol kožu, druhý ľudskosť. Účelom Vtelenia pre Efréma je znovu obliecť Adama slávou, s ktorou bol stvorený:

Mária podľa Efréma ako prvá prijme nové šaty slávy svojho Syna; Kristovo prvé a druhé rodenie - rodenie jeho Otca a rodenie jeho matky - sú paralelné s rodeniami Márie - jej ľudským narodením a jej druhým narodením v krste, ku ktorému dochádza nejakým spôsobom v prítomnosti Krista v jej lone:

Syn Najvyššieho prišiel,

prebýval v mojom lone,

a stala som sa jeho matkou.

Tak som ho zrodila

skrze druhé narodenie.

Zároveň ma on zrodil

pre nové narodenie.

Sú to šaty jeho matky

ktoré si obliekol, svoje telo,

naplniac ho svojou slávou.¹⁰

¹⁰ Nat 16,11.

Efrém ochotne porovnáva Kristove prebývanie v Máriinom lone a krst v Jordáne. Kristov krst je pre neho prvou etapou "zmiešania sa" s človekom, s ľudskou skúsenosťou; Božie Slovo si oblieka nielen telo, ale aj vody krstu: sýrske sloveso *dem* znamená "byť pokrstený", ale aj "ponoriť sa do", čiže Kristus je ten, kto sa ponorí do skúsenosti človeka, ľudstva. Kristov krst teda priamo súvisí s krstom kresťanov a medzi nimi na prvom mieste Márie: Kristus sa ponoril do dvoch lôn: do lona Márie a do lona Jordánu a obe sú prežiarené.¹¹

Ďalšou témou, ktorú treba rozvinúť, počnúc krstom, by bola téma manželstva, to znamená, že v krste a potom na kríži Kristus uzatvára manželskú zmluvu so svojou Cirkvou.¹²

V tejto prezentácii na tému Vtelenia by som chcel ešte napokon spomenúť, spojac ju s Eucharistiou, aj témou Krista ako "lieku života".¹³ V jednom zo svojich hymnov, ktoré sa zachovali len v arménskom preklade, Efrém spája Adamovu skúsenosť v raji so skúsenosťou Krista, ktorý sa dáva v Eucharistii:

*Zatvorila sa,
teda mečom cherubína,
bola zatvorená
cesta stromu života.
Ale pre národy,
Pán tohto stromu
sa dal ako jedlo
on sám pri (eucharistickej) obete.
Stromy Edenu
boli dané ako pokrm*

¹¹ V dvoch sýrskych tradíciách je sviatok 6. januára sviatkom Ježišovho krstu, nazývaný aj sviatkom svetiel.

¹² Porov., BROCK, L'oeil, s. 110-113. Téma Cirkvi ako nevesty je vo veľkej miere rozvinutá v nedeliach "zasvätenia" - posledné štyri nedele vo východosýrskom liturgickom roku a prvé dve v západosýrskom liturgickom roku.

¹³ Porov., BROCK, L'œil, s. 99-115-134.

prvému Adamovi.
Pre nás sa záhradník
Záhrady osobne
stal pokrmom pre naše duše.
Vlastne my všetci
sme odišli
z raja
spolu s Adamom,
ktorý ho zanechal za sebou;
teraz keď meč
bol odstránený
tam dole kopiou
môžeme sa k nemu vrátiť.

Všimnime si spojenie, ktoré vytvoril Efrém medzi Eucharistiou a návratom do raja. V SZ Efrém vidí kristologické predobrazy aj vo vzťahu k Eucharistii: s Kristom sa predobrazy stávajú skutočnosťou: chlieb života je namiesto nekvaseného chleba, pravý paschálny Baránok nahrádza paschálneho baránka. Pre Efréma sa Kristus dal vo večeradle, obetoval sám seba, nejakým spôsobom sa vydal na smrť¹⁴. Keď hovorí o Eucharistii, Efrém používa dva obrazy: žeravé uhlíky - žeravé uhlie¹⁵ - a perlu. Námet žeravého uhlíka je prevzatý z Iz 6,6, v ktorom serafíni vzali žeravé uhlíky kliešťami a jednoducho sa dotkli prorokových pier; kresťan sa naopak dotýka a konzumuje žeravý uhlík - samotného Krista.

Je to teda zostúpenie Ducha ako ohňa, ktoré realizuje posvätenie darov, počnúc predovšetkým starozákonným obrazom zostupovania ohňa na obety na znak ich prijatia zo strany Boha.

¹⁴ Porov. BROCK, *L'œil*, s. 118-120; *Arm* 48,41-48.

¹⁵ Sýrske liturgie nazývajú „žeravým uhlíkom“ premenené sväté Dary.

4. „Hymny o perle“. Teológia, poézia, katechéza.¹⁶

Máme veľa Efrémových hymnov, autentických alebo jemu pripisovaných, čo svedčí jednak o obľúbenosti samotného literárneho žánru, ale aj o dobrej povesti autora. Väčšina Efrémových hymnov, ktorí sa dnes považujú za autentické, sa vzťahuje predovšetkým na veľké sviatky liturgického roku sýrskej tradície: Narodenie – Zjavenie Pána, Pôst – Pascha; alebo na rôzne výročia či slávnosti svätých.

Päť „Hymnov o perle“ je súčasťou zbierky 87 „Hymnov o viere“, konkrétne ide o hymny 81-85. Efrém prostredníctvom perly kontempluje rôzne aspekty tajomstva Krista a kresťana. Perla je symbolom tajomstva Boha, pretože jej sférický, neobmedzený tvar, neuchopiteľný jedinému a komplexnému pohľadu, odkazuje na samotné tajomstvo Boha. Perla je symbolom Krista, pretože podľa tradície je výsledkom vstupu lúča svetla do ustrice; Kristus sa narodil zo Svätého Ducha a Panny Márie. Perla je vytiahnutá z morského dna a Kristus vychádza z dna Jordánu, keď je pokrstený. Hymny o Efrémovej perle sú určite texty, v ktorých sa prostredníctvom tohto literárneho žánru jednoznačne didaktického a katechetického charakteru najlepšie prejaví zručná poetická kompetencia tohto sýrskeho diakona. Sú to hymny skomponované na recitáciu alebo spev, s uvedením každého responzória a hudobného hlasu, ku ktorým dnes nemáme žiadny referenčný bod, ale ktorý Efrém a jeho publikum určite dobre poznali.

Pre Efréma kontemplácia tajomstva Boha predpokladá adoráciu a kontempláciu, nie hľadanie, ktoré je cieľom samo o osebe alebo výskum, ktorý vzdáľuje namiesto toho, aby približoval k pravde o tajomstve Boha a človeka. Hymny o perle jasne odrážajú Efrémovu teológiu, ktorej apofatizmus sa zameriava na ochranenie samotného tajomstva Boha, ktorého si je človek vedomý, pred prázdny zasahovaním, pred túžbou urobiť „opísateľným“ to, čo opisateľné nie je,¹⁷ aby sa mohol dostať k tomu, kto je neprístupný. Pre Efréma cestou k tajomstvu Boha nie sú jemné rozbor, ale priehľadné odhalenie tajomstiev.¹⁸ Efrém v týchto a ďalších svojich textoch trvá na tom, že kresťan musí vziať to, čo je zjavené, a nechať to, čo je skryté.

¹⁶ BECK, E., *Des Heiligen Ephraem des Syrers Hymnen De Fide*, (CSCO 154/155, Syr 73/74), Louvain 1955, s. 248-262 /211-223. Pre taliansky preklad sme použili text upravený E. Verganim, porov., EFREM IL SIRO, *Il dono della perla*, VERGANI, E., Úvod, preklad a poznámky, *Testi dei Padri della Chiesa* 78, Bose 2005.

¹⁷ Rovnakým spôsobom ako perla, ktorá je guľatá, nie je opisateľná.

¹⁸ Sýrske slovo *raza* možno preložiť ako „tajomstvo, symbol, sviatosť“. Efrém v *Hymnoch o perle* povie, že ju berie do ruky, aby ju kontemploval, aby bol ňou sýtený, s jasným odkazom na Eucharistiu, o ktorej v *Hymne o perle* 5,8,10 povie, že je to „liek života“.

Všetky Efrémové hymny sú bohaté na odkazy na Sväté písmo, priame odkazy, ale predovšetkým narážky, ktoré utkávajú celý básnický text. Hymny o perle sa rodia z meditácie nad Svätým písmom,¹⁹ ale aj z pozorovania každého aspektu stvorenej reality. Efrém vždy zdôrazňuje hlbokú jednotu medzi stvorením a vykúpením, a to druhé možno vnímať v dejinách ľudstva, vo Svätom písme, ako aj v prirodzenosti a každodennosti ľudského života.

Navrhujeme čítanie (*lectio*) niektorých pasáží z Hymnov o perle, pretože v nich sa Efrémovi podarilo dotknúť a prespievať hlavné aspekty kresťanskej viery:

1. Perla je symbolom Krista.
2. Perla je symbolom viery (jej hľadania).
3. Perla je symbolom Márie.
4. Perla je symbolom Cirkvi.
5. Perla je symbolom Svätého písma, ktoré živí, ale nenasycuje.
6. Perla je symbolom Eucharistie.
7. Hľadanie / lovenie perly sa vzťahuje na sviatosť krstu a Eucharistie.

Hymnus 1.²⁰

1. Jedného dňa, bratia moji, som chytil perlu:

Videl som v nej symboly, ktoré odkazujú na Kráľovstvo,

ikony a postavy (božskej) veľkosti.

Stal sa z nej prameň, z ktorého som pil

symboly Syna.

Responzórium: Požehnaný, ktorý prirovnal k perle kráľovstvo Najvyššieho.²¹

¹⁹ Rovnaký obraz perly, ktorý sa používa v Mt 13,45.

²⁰ Zatiaľ čo Hymny o perle 2 a 3 sú adresované priamo jej v druhej osobe, Hymnus 1 je popisom symbolov, ktoré Efrém objavuje pri pohľade na perlu. V strofách 1-3 sa pozerá na symboly perly vo vzťahu k tajomstvu Krista.

²¹ Porov. Mt 13,45.

2. Položil som si ju, bratia moji, na dlaň, aby som ju mohol preskúmať.

Začal som ju pozorovať z jednej strany:

mala jediný vzhľad zo všetkých strán.

Také je hľadanie Syna, nepreskúmatel'ného,

lebo ona je celá svetlom.²²

3. V jej jasnosti som videl Jasného, ktorý sa nestáva nejasným.

A v jej čistote veľký symbol tela nášho Pána,

ktoré je čisté.

V jej nedeliteľnosti som videl pravdu,

ktorá je nedeliteľná.²³

4. Bola to práve ona, Mária, ktorú som tam videl,

jej čisté počatie. Potom to bola Cirkev,

a Syn v jej lone ako oblak,²⁴ ktorý ho niesol.

A symbol neba, z ktorého žiaril vzácny jas.²⁵

5. Videl som v nej trofeje (Syna), jeho víťazstá

a jeho korunovácie. Videl som jeho záchranné prostriedky

s ich výhodami, neviditeľnými aj viditeľnými.

Pre mňa bola väčšia ako archa,

²² Porov. Jn 8,12.

²³ V tomto verši sa Efrém pohráva s dvoma synonymnými sýrskymi pojmi - *sapiutha* a *dakhiutha* - ktoré znamenajú „čistota“. Prvý sme preložili ako „jasnosť“, zatiaľ čo druhý ako „čistota“.

²⁴ Porov. Ex 13,21.

²⁵ Obraz perly, z vnútra ktorej vychádza svetlo, používa Efrém, keď hovorí o Márii a Cirkvi, ktoré obe nosia Krista vo svojom lone.

v ktorej som sa stratil.²⁶

6. Videl som v nej najvnútornejšie časti, bez tieňov,

keďže perla je dcérou žiariacej hviezdy.

Videl som výrečné postavy, bez jazykov, šepot symbolov,

bez pier. Harfa ticha,

ktorá bez hlasu spievala pieseň.²⁷

7. Zaznela trúba a zadunel hrom.

Nebud' ľahkomysel'ný: zanechaj to, čo nie je viditeľné,

vezmi, čo je vidieť! Videl som na jasnej oblohe

iný druh dažďa: ²⁸ ako prúd z oblaku,

tak sa mi uši naplnili výsvetleniami.

8. A ako manna, ktorá jediná nasýtila ľud

svojimi chuťami namiesto chutí jedla,²⁹

tak perla nasýtila aj mňa, namiesto kníh,

ich čítania

a ich vysvetľovania.

²⁶ Pre Efréma je perla symbolicky bohatšia ako archa; nie je jasné, či sa odvoláva na Noemovu archu alebo na archu zmluvy. Efrém sa často hrá s názvami miest a ľudí tým, že ich približuje: Mária, matka Krista a Mária Magdaléna, svedkyňa Vzkrieseného; Jozef, manžel Márie a Jozef z Arimatie, ktorý stráži Ježišovo telo.

²⁷ Na rozvinutie symbolického bohatstva perly používa Efrém v tejto strofe kontrastné obrazy, ako to znova nájdeme v *Hymne 2, 1*.

²⁸ Porov. 1 Kr 18,44.

²⁹ Porov. Ex 16,15; Múd 16,20-21.

9.³⁰ A hoci sa chcem opýtať, či má ešte iné symboly,
perla nemá ústa, aby som ju počul,
ani uši, aby ma počula.
Ó perla, bez zmyslov, pri ktorej som získal
Úplne nové zmysly.

10. Odpovedala a povedala mi: "Som dcéra z mora nesmierneho
a širšieho ako more, z ktorého som povstala.
Veľký je poklad symbolov, ktorý je v mojom lone:
skúmaj more,
ale neskúmaj Pána mora!

11. Videla som tých, ktorí sa ponárali a hľadali ma,
ponáhľajúc sa späť na breh z hlbín mora:
chvíľu to už nemohli vydržať.
Kto by sa mohol snažiť skúmať
Hĺbku božstva!³¹

³⁰ V strofách 9-12 nachádza Efrém v perle nekonečné symboly, tak ako je nekonečné more. Kontemplácia perly - Kristovho tajomstva - prináša v človeku ako dôsledok premenu zmyslov.

³¹ Porov. Rim 11,33.

Hymnus 2.³²

1. Čo sa na teba podobá? Nechaj hovoriť svoje ticho
tomu, kto ťa počúva; s mlčiacimi ústami
hovor k nám, lebo tomu, kto počúva
tvoj symbol, ohlasuješ v tichu nášho Spasiteľa.³³

2.³⁴ Tvoja matka je panenská nevesta mora
- bez toho, aby sa s ňou oženil; ona padla do jeho lona
- bez toho, aby ju poznal; ona ťa počala v ňom
- bez toho, aby ju poznal. Tvoj symbol
je výčitkou pre dcéry Izraela, keď ťa nosia.

3. Zo všetkých drahokamov si jediná
ktorej pôvod sa podobá Slovu Najvyššieho,
ktoré jedinečným spôsobom Najvyšší zrodil,
kým iné netesané kamene
symbolicky pripomínajú nebeské bytosti.³⁵

4. Ó viditeľné potomstvo skrytého lona
Ó mocný symbol, tvoje čisté počatie
nevyžaduje semeno;

³² V celom tomto hymne Efrém hovorí priamo k perle. Jej narodenie je ako narodenie Slova. Autor používa výrazne kontrastné obrazy.

³³ Porov. Žalm 18,4-5.

³⁴ Odkaz na ustricu, ktorá je na dne mora; v nej je perla vytvorená bez spojenia s iným.

³⁵ Perla sa rodí v lone ustrice bez toho, aby bola odrezaná alebo tvarovaná; Kristus, večne zrodený v lone Otca, sa rodí v Máriinom lone bez toho, aby bol stvorením. Pre Efréma nebeské bytosti - anjeli - sú stvorenia, rovnako ako drahé kamene nie sú odrezané ľudskou rukou. Táto strofa má silnú protiariánsku príchut'.

tvoje čisté narodenie nepotrebuje spojenie;
nemáš bratov, pretože tvoje narodenie je jedinečné.

5.³⁶ Náš Pán má bratov – a predsa nemá žiadnych,
pretože On je Jednorodený. O (perla) osamelá,
veľké je tajomstvo, pretože tvoj symbol
je unikát, aj keď na kráľovskej korune
máš bratov a sestry!

6. Krásne kamene budú tvojimi bratmi,
ako aj smaragdy; a iné kamene
sú ako tvoje spoločníčky, kým zlato bude
príbuzným pre teba: Kráľ kráľov bude mať
korunu vyrobenú z tvojich drahých priateľov.

7. Keď si vystúpila z lona mora,
zo živého hrobu, získala si túto
slávnu skupinu bratov a sestier, príbuzných
a členov rodiny. Ako zrno na stonke,
tak si na diadém vsadená medzi mnohých.

8. Ako dlh, ktorý oprávnene
je ti splatený, tak si bola vyzdvihnutá z tej hĺbky
do slávnej výšiny. Stonka na pol

³⁶ V strofách 5-8 Efrém predstavuje vzťah medzi perlou a inými drahými kameňmi ako model vzťahu medzi Kristom a ľuďmi. V strofe 5 nachádzame celú slovnú hračku medzi „Jednorodeným“ odkazujúcim na Krista a „jedinečnou“, „osamelou“ odkazujúcou na perlu.

nesie zrno; ty hlavu kráľa,
ktorého všade nesie víťazný voz.³⁷

9. Ó dcéra vôd, ktorá si opustila more
v ktorom si sa narodila, aby si vystúpila na suchú zem,
kde si milovaná. Ľudia si ťa veľmi vážili,
vzali ťa a ozdobili sa tebou. Tak je to aj ohľadom Syna,
ktorého národy vrúcne milovali a ktorým sa korunovali.³⁸

10. V symbole aj v skutočnosti bol Leviatan³⁹ rozdrvený
smrteľníkmi. Potápači sa vyzliekli,
a natreli sa olejom na symbol Krista,
chytili ťa a vrátili sa hore. Apoštoli⁴⁰ sa zmocnili
duše z úst (draka), kým bola ešte horká!

11.⁴¹ Tvoja prirodzenosť sa podobá tichému baránkovi⁴²
V jeho miernosti! Keby ju niekto prebodol
zdvihol a zavesil si ju na ucho ako na Golgotu,
ešte viac by vrhala všetky svoje lúče
na tých, ktorí ju kontemplujú.⁴³

³⁷ Porov. Ez 1,1 nn.

³⁸ Perla, ktorá vychádza z mora a prichádza na zem, je symbolom Krista, ktorý opúšťa lono Otca a prichádza prebývať medzi ľuďmi.

³⁹ Porov. Žalm 103,26.

⁴⁰ V sýrčine existuje slovná hračka v preklade toho istého slova: „vyzlečení“ a „apoštoli“.

⁴¹ V poslednej strofe Efrém prirovnáva perlu prebodnutú a zavesenú na ucho, ktorá žiari vo svojej kráse, ku Kristovi, ktorý, prebodnutý klincami a zavesený na kríži, žiari krásou.

⁴² Porov. Iz 53,7.

⁴³ Porov. Zach 12,10.

12. V tvojej kráse je namal'ovaná krása Syna,
ktorý si obliekol utrpenie. Kince ho prepichli;⁴⁴ jedno bodnutie ťa prepichlo,
lebo aj teba, ó, perla, prebodli, ako jeho ruky.
A pretože trpel, kral'oval, tak, ako skrze tvoje utrpenie,
sa zväčšila tvoja krása.

13. A keby ťa boli ušetrili, nevážili by si ťa,
lebo len keď si trpel, si kral'oval.
Šimon Peter chcel ušetriť Kameň,
ktorý zraňuje toho, kto doňho narazí. Kvôli jeho utrpeniu
krása ozdobila výšiny aj hlbiny.

Hymnus 5.

6.⁴⁵ Vyzlečení muži sa ponorili, vyt'ahujúc ťa (z mora),
ó, perla! Nie králi ťa
darovali ako prví ľuďom,
ale vyzlečení: symbol chudobných,
rybárov a Galilejčanov.⁴⁶

7. Vskutku, so svojimi oblečenými telami by nemohli
príď až k tebe. Prišli, lebo sa vyzliekli
ako novorodenci;⁴⁷ pochovali svoje telá

⁴⁴ Porov. Mt 27,35.

⁴⁵ Vo veršoch 6-10 tohto hymnu nachádzame jasné pozadie krstu. Efrém zdôrazňuje skutočnosť, že na to, aby človek získal perlu, aby získal vieru, je potrebné sa vyzliecť, stať sa chudobným.

⁴⁶ Porov. Mt 4,18.

⁴⁷ Porov. 1 Pt 2,2.

a zostúpili k tebe a ty si im išla v ústrety s radost'ou,
a v nich si hľadala útočisko, oni ťa tak milovali!

8.⁴⁸ Ich jazyky zvestovali o tebe dobrú správu,
ešte skôr ako záhyby ich šiat!
Úbohí rybári ich otvorili, vytiahli a ukázali
nové bohatstvo medzi obchodníkmi. Do dlane ruky
ľudí ťa vložili ako liek života.

9. Apoštoli symbolu videli tvoje vzkriesenie
na brehu mora. A na brehu jazera apoštoli pravdy
videli vzkriesenie Syna tvojho Stvoriteľa.⁴⁹
Tebou a tvojím Pánom more a jazero
Boli ozdobené!

⁴⁸ Efrem má na mysli hlásateľov evanjelia, ktorí boli chudobní a ich jediným bohatstvom bolo ohlasovanie dobrej zvesti Evanjelia a viery. Odkaz na jazyky, ktoré ohlasujú radostnú zvesť pred otvorením lona, môže súvisieť s ohlasovaním slova, ktoré predchádza prijímaniu Eucharistie, lieku života. Je to veľmi krásna strofa, v ktorej sa Efrémovi šikovne darí spájať rôzne roviny rozprávania, prechádzajúc od symbolickej/metaforickej (lovci perál) k historickej (apoštoli, ktorí hlásali Evanjelium a vložili do rúk veriacim Eucharistiu, liek života).

⁴⁹ Porov. Jn 21,1nn.

Záver

Dnes je postava Efrema stále plne relevantná pre život rôznych kresťanských cirkví. Objavujeme ho predovšetkým ako teológa, ktorý vychádzajúc takmer výlučne zo Svätého písma poeticky uvažuje o tajomstve vykúpenia človeka, ktoré vykonal Kristus, vtelené Božie Slovo. Ide o teologickú reflexiu vytvorenú pomocou obrazov a symbolov prevzatých z prírody, každodenného života a Svätého písma.

Používajúc poéziu a hymny pre liturgiu Efrém im dáva didaktický a katechetický charakter; sú to hymny, ktoré sú teologické a vhodné na liturgický prednes alebo spev. Prostredníctvom týchto hymnov šíril Efrém náuku Cirkvi pri príležitosti liturgických sviatkov a boli mimoriadne účinným katechetickým prostriedkom pre kresťanské spoločenstvo.

Efrém je dôležitý pre jeho uvažovanie o téme Boha stvoriteľa a teda jeho vzťahu ku stvoreniu: nič vo stvorení nie je izolované od prírody a svet je popri Svätom písme a spolu s ním aj Božou Bibliou; a práve tým, že človek zneužíva svoju slobodu, prevracia poriadok vesmíru.

Pre Efréma je dôležitá aj úloha ženy a spôsob, akým o nej hovorí citlivo a s úctou: Ježišov pobyt v Máriinom lone veľmi pozdvihol dôstojnosť ženy. Pre Efréma niet vykúpenia bez Ježiša, ale niet ani Vtelenia bez Márie; preto celá božsko-ludskosť tajomstva nášho vykúpenia sa nachádza už v textoch Efréma; Efrém poetickým spôsobom a so zásadne biblickými obrazmi anticipuje teologické pozadie a istým spôsobom samotný jazyk veľkých kristologických definícií koncilov 5. storočia.

Efrém bol aj diakonom svojej Cirkvi, diakonom v láske ku Kristovi a k bratom, diakonom v liturgickej službe určite, no diakonom predovšetkým v službe a láske k druhým.

(preklad z talianskeho jazyka: doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.)